

УДК 371.315:82

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ШКОЛІ

Яценко Т. О.

У статті акцентовано на проблемі використання інформаційно-комунікаційних технологій в шкільному літературному навчанні, подано характеристику окремих видів та окреслено їх методичне призначення.

Ключові слова: методика навчання, українська література, тенденція, інформаційно-комунікаційні технології навчання, мультимедійний проект, веб-квест, веб-конференція, кейс-метод, комп'ютерне тестування.

В статье актуализирована проблема использования информационно-коммуникационных технологий в школьном изучении украинской литературы, представлена характеристика отдельных видов и определено их методическое предназначение.

Ключевые слова: методика обучения, украинская литература, тенденция, информационно-коммуникационные технологии обучения, мультимедийный проект, веб-квест, веб-конференция, кейс-метод, компьютерное тестирование.

The article actualizes the issue of using ICT in school literary studies, indicated on bias establishment and spread in the educational sphere.

There is a review of scientists' research, which reveals the methodological basis of using ICT and the implementation of some aspects of the modern educational process.

The attention accented on the importance of professional teachers' studying competence in information society.

The functions are exposed on the using of ICT at literature lessons, defined as understanding them as knowledge sources or visual aids, effective means of achieving their learning objectives and check students' knowledge and skills. It is noted that the usage of ICT in school Ukrainian literature studying promotes learning motivation and cognitive readers' activity of learning diversification, individualization of learning, intensifying individual students' work, increase the amount of training tasks performed by means of the Internet.

There is a classification of informational and communicational technologies, which are mainly applied in teaching literature at school: multimedia lectures, multimedia presentations, slideshows, virtual tours, web quests (playing video games), online conferences (webinars), Internet discourses, case method, computer diagnostics knowledge (multimedia literary dictation, testing, plikers, fanfiction, etc.), create multimedia projects, electronic portfolio, commercials, microfilms, cartoons, movies based on literary works, used video and audio (video clips, audio books), television programs, electronic books, manuals, encyclopedias and so on. The possibilities characterized on using some of them in Ukrainian literature studying.

Key words: teaching methodology, Ukrainian literature, trend information and communication technologies, multimedia lectures, multimedia project, web quest web conference, case method, computer testing.

Постановка проблеми. Одним із важливих шляхів оновлення предметної методики є інтенсивне застосування *інформаційно-комунікаційних технологій* у процесі вивчення української літератури в школі. У Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти *інформаційно-комунікаційна компетентність* визначається як *ключова*, що передбачає "здатність учня використовувати інформаційно-комунікаційні технології та відповідні засоби для виконання особистісних і суспільно значущих завдань" та як *предметна*, формування якої відбувається у процесі вивчення всіх предметів із метою "реалізації творчого потенціалу учнів і їх соціалізації у суспільстві" [5].

У чинних програмах із української літератури акцентовано на важливості використання можливостей сучасного інформаційно-комунікативного простору в умовах особистісно орієнтованої парадигми навчання та в контексті загальноосвітніх процесів глобалізації, вказано на необхідність формування в учнів "вміння компетентно і цілеспрямовано орієнтуватися в інформаційному і комунікативному сучасному просторі, застосовувати здобуті на уроках літератури знання, практичні навички у житті" [3, с. 102; 4, с. 3].

Отже, в аспекті парадигми особистісно та компетентісно орієнтованого навчання використання ІКТ передбачає врахування здібностей, інтересів і суб'єктивного досвіду учнів, надає можливості для їхньої самореалізації в пізнавальній діяльності, створює умови для особистісного самовизначення в сучасному інформаційному суспільстві загалом.

Аналіз останніх досліджень. Проблема використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі є об'єктом дослідження вчених-педагогів В. Бикова, М. Жалдака, Б. Житомирського, Н. Морзе, Ю. Жука, М. Лапчика, Г. Михаліна, С. Ракова, О. Співаковського, М. Шкіля, В. Шовш. Методичні основи використання ІКТ у навчанні літератури та окремі аспекти їх реалізації розкрито в працях щодо використання мультимедіа на уроках словесності (О. Авраменко, Г. Бійчук); практикування інтерактивних форм роботи за відеофрагментами (Т. Бабійчук); застосування комп'ютерних технологій та інтернет-ресурсів (О. Бігич, Л. Богдан, І. Бойко, М. Вороліс, П. Гороль, О. Дем'яненко, О. Ісаєва, В. Коханова, Є. Полат, Д. Рудакова, О. Святенко, Г. Столяренко, А. Уліщенко, В. Уліщенко, В. Шуляр); реалізації інтермедійних технологій (В. Різун); формування предметної (літературної) компетентності старшокласників засобами ІКТ (Л. Назаренко); підготовки вчителя до проведення сучасного уроку в умовах інформатизації освіти (Г. Дігтярьова, Т. Папернова).

Виділення нерозв'язаних раніше аспектів загальної проблеми. Нині актуальним є питання щодо класифікації ІКТ та визначення можливостей їх оптимального застосування у процесі вивчення української літератури.

Мета статті – визначити теоретико-методичні основи використання окремих видів ІКТ на уроках української літератури.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інформаційно-комунікаційні технології надають педагогічному процесу широкі можливості оптимізації, визначають нові якості його змісту та впровадження інноваційних методів навчання, орієнтованих на підвищення освітніх результатів, що вказує на виразну *тенденцію шкільної освіти, зокрема й літературної, щодо інформаційного оновлення та її комунікаційної перебудови* як у змістовому, так і у формальному аспектах.

Однак, незважаючи на актуальність означеної проблеми, у дидактичній та методичній літературі спостерігається неуніфікованість концептуальних дефініцій, а саме їх ототожнення та певні розбіжності щодо вживання. У науковому тезаурусі поширеними є такі терміни, як "інформаційні технології навчання", "комп'ютерні технології навчання", "інформаційно-комунікаційні технології" (ІКТ), "мультимедіа", "мультимедійні засоби", "мультимедійні технології" тощо, що в практиці організації навчального середовища не завжди диференціюються.

Таким чином, аналіз довідкових джерел дає підстави для трактування поняття "*інформаційно-комунікаційні технології навчання*" як сукупності методів, прийомів і засобів навчання, в основу якої покладено використання комп'ютерних навчальних програм, електронних підручників і посібників, що забезпечують інтерактивний програмно-методичний супровід навчально-виховного процесу.

Специфіка літератури як мистецтва слова визначає особливі підходи до методики використання ІКТ, своєрідність якої обумовлена оптимальним поєднанням традиційних та інноваційних методів і прийомів опрацювання навчального матеріалу. Важливо, що у процесі такого літературного навчання актуалізуються методичні ідеї щодо індивідуального становлення учня-читача, організації пізнавальної діяльності (М. Рибнікова), усвідомленого сприймання навчальної інформації (Є. Пасічник), естетичного розвитку учнів засобами мистецтва слова (А. Лісовський), організації самостійної роботи у процесі вивчення літератури (Б. Степанишин), творчого літературного розвитку старшокласників (Г. Токмань), формування читачької діяльності школярів (О. Ісаєва), полімистецького вивчення української

літератури (С. Жила), контекстного вивчення художнього твору (В. Гладишев), розвитку читацьких якостей учнів (О. Куцевол), упровадження перспективних технологій навчання літератури (А. Ситченко, А. Уліщенко, В. Уліщенко).

Нині на уроках української літератури активно використовуються різні види ІКТ. Так, одним із найбільш практикованих і методично доцільних є *метод проектів*. Ефективність його застосування зумовлена багатьма чинниками, зокрема професійною майстерністю вчителя, чіткістю визначеної освітньої мети, загальним рівнем підготовки школярів та рівнем опанування ними тексту художнього твору, виконанням творчих завдань, психологічним кліматом у класі загалом. Реалізація *мультимедійних проектів* передбачає поєднання індивідуальної, парної та групової самостійної діяльності учнів, що сприяє виявленню їхньої самостійності, творчих здібностей, уміння обирати оптимальні засоби й темпи роботи для досягнення поставленої мети. Навчальні *мультимедійні проекти* поділяються на літературно-лінгвістичні, літературно-історичні, літературно-етнографічні, літературно-соціальні, літературно-топографічні та літературно-природничі, що вказує на широкі інтеграційні можливості щодо опрацювання школярами навчального матеріалу. Підготовка мультимедійних проектів складається з таких етапів:

- вивчення проблеми і визначення технологій для її вирішення;
- створення та колективне обговорення пробних мультимедійних презентацій із запропонованого вчителем інформаційного матеріалу;
- представлення учнями самостійно підготовленої мультимедійної презентації.

Використання методу мультимедійних проектів сприяє глибокому осягненню учнями змісту художнього твору, особливостей літературно-мистецької епохи, усвідомленню художньої манери письменника, формуванню особистісного ставлення до конкретного літературного явища, активізації пізнавальних інтересів, розвитку критичного мислення, творчих здібностей, умінь застосовувати здобуті знання та вміння в нових навчальних і життєвих ситуаціях. Так, у процесі вивчення художнього твору учні можуть виконувати такі навчальні мультимедійні проекти: "Слово на захист героя" (публічний виступ про героя художнього твору), "Поради герою" (лист-звернення до літературного героя), "Дискутую з героєм" (коментар щодо життєвої позиції, вчинків, поведінки героя), "Я – герой художнього твору" (фрагмент твору з описом уявних подій), що передбачає оприлюднення творчих результатів у вигляді публікації Publisher, мультимедійної презентації Power Point тощо. Під час ознайомлення із життєвим та творчим шляхом письменника школярі мають можливість розробляти мультимедійні проекти на зразок "Віртуальний музей письменника", що передбачає групову роботу, в ході якої кожна із груп виконує диференційоване завдання (опрацювання біографічного матеріалу, підготовка експонатів для віртуального музею тощо).

В умовах інформатизації шкільної літературної освіти активно впроваджуються *веб-квести*, проведення яких передбачає опрацювання матеріалів певних веб-сайтів із метою поглиблення та інтеграції знань, пошуку та отримання інформації, виконання поставлених завдань у процесі самостійної або групової роботи. "Квест" (від англ. quest – тривалий цілеспрямований пошук, пов'язаний з пригодами або грою) – рольова гра (проблемне завдання) для розвитку пізнавальної та дослідницької діяльності, критичного та логічного мислення, аналітичного та творчого мислення особистості. Науковці визначають освітній веб-квест як "сайт в Інтернеті, з яким працюють учні, виконуючи те чи інше навчальне завдання" [2].

У 1995 р. ученими Б. Доджом та Т. Марчем була розроблена концепція веб-квестів із використанням ІКТ та інтернет-мережі. Веб-квест може бути представлений у вигляді гіпертексту, презентації чи веб-сайту, у якому завдяки використанню зовнішніх і внутрішніх гіперпосилань та вбудованих об'єктів учні мають можливість відобразити логіку розв'язування завдання з послідовним уточненням і власними коментарями, а також продемонструвати різні підходи та способи його реалізації. Веб-квести бувають короткочасними, розрахованими на декілька занять, та довгостроковими, що практикуються впродовж семестру або навчального року. Квести сприяють розвитку в учнів уміння аналізувати, синтезувати та оцінювати інформацію.

Проведення веб-квесту як однієї з ефективних форм організації навчальної пізнавально-пошукової діяльності учнів здійснюється поетапно. Так, на *початковому* (командному) *етапі* учні ознайомлюються з основними поняттями обраної теми та матеріалами аналогічних проектів, розподіляються ролі між членами команди, надаються настанови щодо взаємодопомоги в оволодінні комп'ютерними програмами та досягненні визначеної мети.

Індивідуальна робота учнів у команді, спрямована на загальний результат, здійснюється на *рольовому етапі*: виконуються завдання щодо пошуку інформації з конкретної теми, розробляється структура сайту та добираються необхідні для нього матеріали, підводяться підсумки, відбувається обмін накопиченими матеріалами для створення сайту.

На *заключному етапі* команда під керівництвом педагога оприлюднює в Інтернеті результати колективного дослідження, а учні-дослідники формують висновки і пропозиції. Розміщення веб-квестів у інтернет-мережі є одним із чинників підвищення мотивації учнів для досягнення високих навчальних результатів. Результати веб-квесту висвітлюються в учнівських публікаціях у формі веб-сторінок і веб-сайтів.

Оцінювання квесту як комплексного завдання повинно ґрунтуватися на критеріях, орієнтованих на тип проблемного завдання і форму подання навчального результату. Б. Додж рекомендує використовувати критерії, що передбачають оцінювання дослідно-творчої роботи, якості її аргументації, оригінальності дослідження, вмінь співпрацювати в групі, презентувати результати роботи в усній, письмовій та мультимедійній формах тощо [7].

Отже, технологія застосування веб-квестів сприяє формуванню в учнів умінь вчитися (самонавчання і самоорганізація), творчо працювати в команді для досягнення поставленої мети (планування, розподіл функцій, взаємодопомога, взаємоконтроль), знаходити оптимальні варіанти для вирішення проблемних ситуацій та обґрунтовувати власний вибір, презентувати результати пошукової діяльності під час публічних виступів (проведення передзахисту та захисту навчальних проектів, дискусії).

Дидактичні функції використання ІКТ у шкільному літературному навчанні обумовлюються важливістю забезпечення міжособистісного спілкування та обміну інформацією за допомогою таких видів діяльності, як веб-конференції, вебінари, інтернет-дискурси тощо.

Веб-конференція має призначення онлайн-уроку, оскільки передбачає можливість спілкування з численною аудиторією в реальному часі за допомогою аудіовізуальних засобів, зокрема демонстрацію необхідних зображень, графічний супровід пояснень спікера тощо. Матеріали таких конференцій завчасно розміщують на порталі або розсилають на e-mail учнів. Її формат забезпечує візуальний контакт, інтерактивне спілкування учасників.

Ефективним методом організації активної пізнавальної діяльності, розвитку інформаційної компетентності учнів на уроках української літератури є *кейс-метод*. *Кейс* – це звернення до опису ситуації, що реально існувала. У контексті методики навчання розуміємо його як спеціально підготовлений навчальний матеріал, що "містить структурований опис ситуацій, які запозичені з реальної практики" [1, с. 4]. Це інтенсивний тренінг із використанням відеоматеріалів, комп'ютерного і програмного забезпечення, метод активного навчання на основі аналізу життєвих ситуацій. Він орієнтований на створення ситуації успіху, "... формує постійну позитивну мотивацію, сприяє підвищенню пізнавальної активності" [6, с. 80]. Рішення проблеми, що викладена в кейсі, передбачає колективну творчу пізнавальну діяльність учнів. Цей метод ефективний у малих групах, оскільки оптимізує процес дослідження та допомагає розв'язанню різних навчальних завдань.

Такий інтерактивний метод доцільно застосовувати у процесі аналізу та інтерпретації художнього твору, на етапі закріплення знань та вмінь із метою вдосконалення читацьких компетенцій, розвитку критичного мислення, аналітичних, дослідницьких та комунікативних умінь учнів. Кейс-метод стимулює звернення школярів до різноманітних джерел інформації, підвищує мотивацію здобуття знань, розвиває їхні вміння самостійної дослідницької роботи. Кейс-метод частково корелює з ігровими методами (ділові, рольові та імітаційні ігри) та з методами

проблемного навчання. Зауважимо, що іноді розуміння кейс-методу зводиться до формулювання та ґрунтовного аналізу визначеної проблеми. Наприклад, перегляд відеофрагмента екранізації художнього твору передбачає його контекстний розгляд, ефективність якого забезпечує пошук відповідей на проблемні запитання щодо розкриття теми, ідеї художнього твору та їх інтерпретації засобами різних видів мистецтва.

Розвиток ІКТ модернізує систему контролю учнівських знань за допомогою методу *комп'ютерного тестування*, що забезпечує об'єктивність, диференціацію та інтенсифікацію перевірки навчальних досягнень школярів, підвищує їхню навчальну мотивацію, запобігає одноманітності в навчально-виховному процесі. У процесі вивчення української літератури поширеними є різноманітні форми контролю учнівських навчальних досягнень: тести, самоконтроль, взаємоконтроль. Виконання тестових завдань на етапі узагальнення і систематизації знань передбачає використання інтерактивної дошки, а на уроках контрольного оцінювання – можливостей комп'ютерів.

Із метою якісної підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання випускників у старших класах проводиться поточне й підсумкове тестування, валідне тестам ЗНО. Подані в тестах види завдань розрізняються за змістом та формою. Традиційно учням пропонується обрати правильну відповідь із декількох можливих. Окрім того, можуть бути подані завдання з альтернативним типом відповіді, завдання для закінчення висловів, виключення зайвої інформації, встановлення відповідності, завдання щодо вільного викладу вивченого матеріалу (завдання відкритого типу) тощо. Важливо, що поєднання різних типів завдань запобігає схематичності під час складання тестів, підвищує в учнів інтерес до виконання роботи. Запропоновані варіанти відповідей спонукають школярів до свідомого вибору (а не до механічного вгадування) різних шляхів правильного вирішення проблеми. Співвідношення завдань формального та аналітичного типів повинно кількісно визначатися перевагою останніх, розв'язання яких вимагає від учнів розвинутого логічного мислення та сформованих умінь самостійної роботи. Тестовий контроль надає вчителю можливість мати оперативну інформацію щодо проміжних результатів засвоєння учнями навчального матеріалу.

Сучасні технології тестування дозволяють використовувати їх як форму контролю учнівських знань та для ефективної реалізації навчальної мети уроку літератури. Зауважимо, що кваліфіковано складені тестові завдання дозволяють перевіряти не формальні знання учнів, а розуміння ними навчального матеріалу, здатність до синтезу, аналізу та інтерпретації художнього твору.

Комп'ютерне тестування, у порівнянні з традиційним, має суттєві переваги, що виявляються в індивідуальному підході до контролю учнівських знань, охопленні великого обсягу програмового матеріалу, затраті мінімальної кількості навчального часу, миттєвому визначенні результатів виконаної роботи, підвищенні об'єктивності оцінювання. Розроблені сервісні програми тестового оцінювання (Google Форми, Quizlet, Proprofs, Class Marker, Plickers, Easy Test Maker, Kahoot!) дають словеснику можливість підготувати різні варіанти завдань та визначити оптимальний час для виконання учнями тестової роботи. Так, *програма Plickers* – це мобільний додаток, що практикується вчителем для опитування у класі. Процедура такого електронного контролю знань передбачає використання учнями спеціальних бланків із варіантами відповідей (А, В, С і D), що вчитель сканує камерою смартфона, оперативно одержуючи результати відповідей кожного учня та класу загалом.

Висновки. Отже, використання інформаційно-комунікаційних технологій надає уроку української літератури особистісно зорієнтованої та компетентісної спрямованості, активізує різні види навчально-пізнавальної діяльності, сприяє розвитку ключової інформаційно-комунікаційної та предметної читацької компетентностей учнів.

Література

1. Атаян А. М. Информационная культура личности как условие существования и развития в информационном обществе [Електронний ресурс] / А. М. Атаян. – Режим доступу:

<http://libnew.tst.tver.ru/>. – Назва з екрана.

2. Быховский Я. С. Образовательные веб-квесты. Конгресс конференций. Сайт "Информационные технологии в образовании [Электронный ресурс] / Я. С. Быховский. – Режим доступа:
<http://ito.edu.ru/1999/III/1/30015.html>. – Назва з екрана.
3. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів: Українська мова; Українська література. 5–9 класи. – К. : Видавничий Дім "Освіта", 2013. – 160 с.
4. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 10–11 класи. Українська література. Рівень стандарту. Академічний рівень. Профільний рівень : наказ МОН України від 28.10.2010 № 1021. – К., 2010. – 112 с.
5. Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
zakon.rada.gov.ua/go/1392-2011-p. – Назва з екрана.
6. Формування літературних компетенцій за допомогою інформаційних технологій та Інтернет-ресурсів [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://moyamova.ucoz.ua/publ/vistup_formuvannja_literaturnikh_kompetencij_za_dopomogoju_informacijnikh_tekhnologij_ta_internet_resursiv/1-1-0-7. – Назва з екрана.
7. The Web Quest Model. Interactive Multimedia Development [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://www.wflboces.org/files/filesystem/Webquesthandout.pdf>. – Назва з екрана.